

TURYSTYKA W STREFACH PODMIEJSKICH POLSKICH MIAST: KIERUNKI BADAŃ I WYZWANIA

TOURISM IN SUBURBAN ZONES OF POLISH CITIES: RESEARCH TRENDS AND CHALLENGES

Roman Szkup¹, Tomasz Michalski²

1 Uniwersytet Łódzki, Instytut Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji, <https://orcid.org/0000-0002-1605-5335>, e-mail: roman.szkup@geo.uni.lodz.pl (autor korespondencyjny)

2 Uniwersytet Gdański, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, <https://orcid.org/0000-0002-7916-9620>, e-mail: tomasz.michalski@univ.gda.pl

Streszczenie

Jedną z podstawowych funkcji pełnionych przez strefę podmiejską jest funkcja wypoczynkowa. Celem artykułu jest przedstawienie nurtów badań naukowych zjawisk turystycznych w strefach podmiejskich polskich miast w latach 1945–2020 oraz współczesnych wyzwań badawczych z nimi związanych. W pracy posłużono się metodą wtórnej analizy jakościowej. Zidentyfikowano osiem głównych nurtów badań, które pokrótce scharakteryzowano. Stwierdzono, że po rozwoju w okresie ostatnich 40 lat ubiegłego wieku badania zjawisk turystycznych w strefie podmiejskiej polskich miast są w stagnacji. Współczesne badania mają najczęściej charakter studiów przypadku, prowadzone są w różnych jednostkach badawczych, pod różnym kątem i w różnym czasie. Trudno na ich podstawie dokonywać porównań czy uogólnień. Analiza wspomnianych badań prowadzi do postawienia tezy, że współcześnie zarysowują się dwa najważniejsze wyzwania: pierwsze to potrzeba dokładnych badań w poszczególnych strefach oraz realizacja badań komparatystycznych odbywających się jednocześnie w kilku/wielu strefach podmiejskich (czy na obszarach metropolitalnych) oraz drugie – potrzeba badań związanych z wypoczynkiem krótkim (jednodniowym).

Słowa kluczowe: strefa podmiejska, turystyka, turystyka w strefie podmiejskiej, rekreacja, Polska.

Szcup R., Michalski T. (2022). Turystyka w strefach podmiejskich polskich miast: kierunki badań i wyzwania. *Czasopismo Geograficzne*, 93(1): 139–160. <https://doi.org/10.12657/czageo-93-06>

Abstract

One of the basic functions performed by the suburban zone is the leisure function. The aim of this article is to present trends in scientific research of tourist phenomena in suburban zones of Polish cities in the years 1945–2020 and the contemporary research challenges related to them. The work uses the method of secondary qualitative analysis. Eight main streams of research have been identified and briefly characterized. It was found that after the development in the last 40 years of the previous century – research into of tourist phenomena in the suburban zones of Polish cities is stagnant. At present, the most often conducted are case studies in different research units, from different angles and at different times. Based on them, it is difficult to make comparisons or generalizations. The analysis of the aforementioned research leads to a claim that currently there are two most important challenges: the first one is the need for detailed, thorough research in individual zones and for conducting comparative research simultaneously in several/many suburban zones (or metropolitan areas), and the second one is the need for research related to short-time (one-day) rest.

Keywords: suburban area, tourism, tourism in suburban areas, recreation, Poland.

WSTĘP

Celem opracowania jest charakterystyka nurtów badań naukowych zjawisk turystycznych w strefach podmiejskiej polskich miast w okresie od 1945 do 2020 r. oraz zasygnalizowanie współczesnych wyzwań badawczych z nimi związanych. Tym samym wpisuje się ono w nurt publikacji charakteryzujących dorobek w zakresie tematyki badań lub poszczególnych subdyscyplin geografii, względnie ośrodków (np. Brzezińska-Wójcik i in., 2014; Liszewski, 2015a; Zajadacz, 2015).

W polskich publikacjach naukowych można odnaleźć wiele definicji strefy podmiejskiej. Dominuje podejście funkcjonalne, zgodnie z którym strefa podmiejska stanowi zaplecze miasta centralnego – ściśle związane z nim funkcjonalnie i zarazem pełniące różnorakie funkcje, w tym m.in. funkcję turystyczną i rekreacyjną itp. (Malczak, 1985; Liszewski, 1987a; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 1998). W strefach podmiejskich polskich miast występuje wiele aktywności związanych z szeroko rozumianą turystyką. Ponadto strefa podmiejska zaspokaja w dużej mierze zapotrzebowanie na wypoczynek codzienny, weekendowy (święteczny) oraz urlopowy mieszkańców, zwłaszcza dużych miast (Faracik, 2003).

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto definicję przestrzenno-funkcjonalną strefy podmiejskiej, zgodnie z którą strefa podmiejska jest rozumiana jako zmienna czasowo i terytorialnie część przestrzeni geograficznej otaczająca miasto, powiązana z miastem systemem zależności funkcjonalnych, w której w sposób ciągły lub nieciągły przenikają się wpływy i formy charakterystyczne dla terenów miejskich i wiejskich (Szkup, 2003).

DANE I METODY BADAWCZE

Mając na względzie cel opracowania, posłużono się metodą wtórnej analizy jakościowej. Wynikało to z przyjęcia, za Long-Sutehall i in. (2010), że zadaniem zrealizowanej analizy jakościowej wtórnej powinny być wygenerowanie i synteza nowych znaczeń z wcześniejszych badań. Heaton (2008) wyróżnia trzy źródła pochodzenia danych pierwotnych. Pierwsze, które wykorzystano w niniejszej pracy, to „formalne repozytoria”, w których dane są udokumentowane i profesjonalnie zarchiwizowane. Pozostałe dwa to „repozytoria nieformalne” oraz sytuacja, w której badacz sam gromadzi dane pierwotne będące w formie rozproszonej.

Posłużono się procedurą zaproponowaną przez Johnston (2014), w następstwie której: (1) wykorzystując wiedzę teoretyczną i możliwości koncepcyjne – określono pytania i zadania badawcze, (2) dokonano identyfikacji zbioru danych poprzez analizę literatury, (3) dokonano kompleksowej oceny zbioru danych, mając na uwadze ich jakość oraz zakres zawartych w nich informacji. Działania zrealizowane w etapie pierwszym posłużyły do sformułowania ośmiu głównych nurtów badawczych, które omówiono w kolejnym rozdziale. Natomiast działania opisane w punktach drugim i trzecim były realizowane w postaci, przeprowadzonej pod koniec 2020 r., kwerendy literatury naukowej dotyczącej wszelkiego rodzaju zjawisk turystycznych w strefach podmiejskich polskich miast. W jej następstwie najpierw przeanalizowano tytuły i abstrakty (tam, gdzie były dostępne), a następnie przeprowadzono pogłębioną analizę treści ponad dwustu artykułów i publikacji książkowych. Ze względu na ograniczenia objętościowe artykułu przytoczono jedynie część publikacji objętych analizą.

WYNIKI BADAŃ

W pierwszym etapie procedury zaproponowanej przez Johnston (2014) zidentyfikowano osiem zasadniczych nurtów badawczych w badaniach nad turystycznymi zjawiskami w strefach podmiejskich polskich miast. Pomocne w realizacji tego etapu okazały się opracowania naukowe zawierające przeglądy i szczegółowe analizy literatury dotyczącej badań zjawisk turystycznych i ich skutków w strefach podmiejskich miast w Polsce (Matczak, 1982; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 1998; Faracik, 2003, 2006; Makowska-Iskierka, 2011). W efekcie wyodrębniono osiem głównych nurtów badawczych, w ramach niektórych z nich wyróżniając nurty szczegółowe (tab. 1).

Tabela 1. Nurty badawcze zjawisk turystycznych w strefach podmiejskich polskich miast w latach 1945–2020

Lp.	Nurty badawcze główne	Nurty badawcze szczegółowe	Najważniejsze publikacje
1	Problematyka przestrzennej organizacji wypoczynku weekendowego (świątecznego)	Teorie i modele organizacji wypoczynku weekendowego (świątecznego) Programowanie, organizacja i kształtowanie struktury przestrzennej turystyki	Szuskiewicz i in., 1965; Wysoc-ka, 1970, 1974; Kuczyński, 1976; Suboczowa, 1977; Dębski, 1978, 1980a; Ptaszycka-Jackowska, 1990; Kowalczyk, 1993 Ptaszycka, 1964; Chmielewski, 1970; Wysocka, 1970; Król, Włodarska, 1974; Król, 1975, 1981, 1985; Sokół-Aulich, 1979; Matczak, 1996b; Sołtysik, 2013a, b
2	Waloryzacja przyrodnicza oraz jej operacjonalizacja wyrażająca się opracowywaniem przyrodniczych warunkowań delimitacji terenów rekreacyjnych i wypoczynkowych	Identyfikacja kryteriów i metod oceny obszarów pod kątem ich przydatności dla celów rekreacyjno-wypoczynkowych oraz ocena stopnia atrakcyjności obszarów dla różnych form rekreacji i wypoczynku Badania nad walorami przyrodniczymi traktowanymi jako podstawa wyznaczania obszarów wypoczynkowych	Albrecht, 1969; Czarnecki, 1970; Wysocka, 1970; Dubaniewicz i in. 1971; Warszzyńska, 1974, 1989; Dubaniewicz, 1977; Deja, 1979, 1980, 1982; Matczak, 1981; Szczęsna, Bogdański, 1981; Korowicki, 1984; Guzik, 1993; Ostrowska, Guzik, 1993 Bartkowski, 1974, 1980; Ptaszycka-Jackowska, 1974; Warszzyńska, 1978; Biernacki, 1979; Dobrzyńska, 1980; Paszyński, 1980; Zątek, 1980; Bogdanowski, 1981; Deja, 1981, 1983b, 1984, 1986, 1991; Matczak, 1986c, 1988; Warszzyńska i in., 1991.
3	Problematyka drugich domów i działek letniskowych jako form zagospodarowania turystycznego		Stachowski, 1974; Groch, 1977; Dębski, 1980b; Rogalewska, 1980; Hornung, 1981; Śliwińska-Ładzińska, 1981; Matczak, 1982, 1986a, 1995a, b; Henclik, 1983; Legienis, 1985; Kowalczyk, 1986, 1990a, 1990b, 1994; Liszewski, 1989, 1991; Gaś, 1997; Szkup, 2003; Faracik, 2006

Lp.	Nurty badawcze główne	Nurty badawcze szczegółowe	Najważniejsze publikacje
4	Zagospodarowanie turystyczne całych (lub fragmentów) stref podmiejskich		Kozłowski, 1962; Medwid, 1967; Król, Skolimowska-Król, 1976; Garczarczyk i in., 1980; Piśkiewicz, 1980; Biderman, 1981; Matczak, 1981, 1986b; Deja, 1983a; Stachowski, 1987; Ostrowska, 1993; Faracik, 2000, 2006; Szkup 2003
5	Funkcja wypoczynkowa oraz formy turystyki w miejscowościach podmiejskich	Funkcja wypoczynkowa (turystyczna) ośrodków podmiejskich Analizy uwarunkowań, organizacji oraz rozwoju form turystyki i rekreacji	Warszyńska, 1978; Kosiński, 1981; Matczak, 1981, 1982, 1984, 1985, 1987a, 1991a; Liszewski, 1987a Rutkowski, 1978; Warszzyńska, 1978; Deja, 1986; Birek, 1996
6	Użytkowanie stref podmiejskich w celach rekreacyjnych i turystycznych przez mieszkańców dużych miast		Dziegieć, Liszewski, 1984; Kostrzewa, 1991; Matczak, 1996a; Latosińska, 1997; Wiluś, 1997; Włodarczyk, 1999; Szkup, 2003; Faracik, 2006, 2011; Sołtysik, 2013a, b; Liszewski, 2015b; Makowska-Iskierka, 2015a; Mantey, 2016, 2017; Sołtysik i in., 2016; Zamelska, Kaczor, 2017
7	Przemiany stref podmiejskich wywołane przez rozwój ruchu turystycznego	Zmiany kierunków rozwoju turystyki w strefach podmiejskich Procesy zachodzących pod wpływem turystyki w strefach podmiejskich polskich miast Analizy rozwoju osadnictwa turystycznego i przestrzeni kolonizacji turystycznej	Faracik, 2007; Poniży, 2010; Sołtysik i in., 2016 Olaczek, 1974; Matczak, 1982, 1984, 1985, 1986a, 1987b, 1991b, 1994, 1995b, 1996a, 2001; Dziegieć, Liszewski, 1984; Dziegieć, 1987; Stefański, 1991; Bonisławski, 1995; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 1995a; Liszewski, 1995; Wiluś, 1995; Latosińska, 1998; Włodarczyk, 1999; Szkup 2003 Liszewski, 1987b; Stejskał, 1992; Matczak, 1995a; Włodarczyk, 1999; Szkup, 2003

Lp.	Nurty badawcze główne	Nurty badawcze szczegółowe	Najważniejsze publikacje
7	Przemiany stref podmiejskich wywołane przez rozwój ruchu turystycznego	Badania nad przestrzenią urbanizacji turystycznej i urbanizacją turystyczną	Dziegieć, 1987, 1988, 1995; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 1995a, 1998; Włodarczyk, 1999; Makowska-Iskierka, 2004, 2005, 2011, 2015b
8	Traktowanie strefy podmiejskiej jako składowej obszaru metropolitalnego lub turystycznego regionu metropolitalnego		Liszewski, 2005, 2009, 2015b; Faracik, 2006, 2011; Napierała, Adamiak, 2013; Makowska-Iskierka, 2015a, 2020

Źródło: opracowanie własne.

Za najstarszy spośród wyróżnionych uznano nurt obejmujący **problematykę przestrzennej organizacji wypoczynku weekendowego (świątecznego) w strefie podmiejskiej**. Nurt ten był szczególnie popularny w latach 70. i 80. XX w. Jest on także najbardziej rozbudowany spośród wyróżnionych nurtów głównych. W jego ramach można wyróżnić dwa wyraźne nurty szczegółowe. Pierwszy, o wydźwięku wyraźnie metodologicznym, odnosi się do modeli opisujących przestrzenną organizację tego wypoczynku. W ramach wymienionego nurtu szczegółowego autorzy prezentowali różnorakie teorie i modele organizacji wypoczynku weekendowego/świątecznego (Szuszkiewicz i in., 1965; Wysocka, 1970, 1974; Kuczyński, 1976; Suboczowa, 1977; Dębski, 1978, 1980a; Ptaszycka-Jackowska, 1990; Kowalczyk, 1993). Autorzy publikacji zakwalifikowanych do drugiego nurtu szczegółowego koncentrowali się na programowaniu, organizacji i kształtowaniu struktury przestrzennej turystyki na obszarach podmiejskich (Ptaszycka, 1964; Chmielewski, 1970; Wysocka, 1970; Król, Włodarska, 1974; Król, 1975, 1981, 1985; Sokół-Aulich, 1979; Matczak, 1996b). W ramach tego nurtu badano także segmentację oferty turystyczno-rekreacyjnej ośrodków wypoczynku weekendowego (Sołtysik, 2013a, b). Uwzględniając odniesienie do zagadnień metodyczno-teoretycznych, trzeba zaznaczyć, że z tymi dwoma nurtami szczegółowymi korespondują jeszcze publikacje dotyczące metodyki planowania przestrzennego obszarów wypoczynkowych w strefie dużych miast (Rutkowski, 1975) oraz organizacji przestrzeni wypoczynku weekendowego (Kosiński, 1981). Jakby na uboczu sytuują się publikacje przyjmujące charakter studium przypadku dotyczącego poszczególnych ośrodków wypoczynku świątecznego (Tomaszewski, 1968; Proczkowska, 1980). Wyraźnie zatem widać, że publikacje mieszczące się w tym nurcie w zdecydowanej większości kwalifikują się do modeli *a priori* (por. Chojnicki, 1985) lub analiz statystycznych, które z kolei należy zaliczyć do modelu empirycznego orientacji

scjencystycznej (por. Chojnicki, 1985). Natomiast w dużo mniejszym stopniu są analizami poszczególnych studiów przypadków.

Tematyka drugiego z wyróżnionych głównych nurtów obejmuje **waloryzację przyrodniczą, w tym jej operacjonalizację wyrażającą się w opracowaniu przyrodniczych uwarunkowań delimitacji terenów rekreacyjnych w strefach podmiejskich**. Nurt ten dominował w ostatnich trzech dekadach XX w. W jego ramach można wyróżnić ponownie dwa wyraźne nurty szczegółowe. Pierwszy z nich odnosi się do identyfikacji kryteriów i metod oceny obszarów pod kątem ich przydatności dla celów rekreacyjno-wypoczynkowych (Czarnecki, 1970; Wysocka, 1970; Dubaniewicz i in. 1971; Warszzyńska, 1974, 1989; Deja, 1979, 1980, 1982; Matczak, 1981; Korowicki, 1984; Guzik, 1993; Ostrowska, Guzik, 1993) oraz oceny stopnia atrakcyjności obszarów dla różnych form rekreacji i wypoczynku (Albrecht, 1969; Dubaniewicz, 1977; Szczęśna, Bogdański, 1981). Pośród proponowanych metod najbardziej popularna wśród badaczy była metoda bonitacji punktowej. Drugi z nurtów szczegółowych poświęcony jest badaniom nad walorami przyrodniczymi traktowanymi jako podstawa wyznaczania obszarów wypoczynku (Bartkowski, 1974, 1980; Warszzyńska, 1978; Biernacki, 1979; Dobrzyńska, 1980; Paszyński, 1980; Zątek, 1980; Deja, 1981, 1983b, 1984, 1986, 1991; Matczak, 1986c, 1988; Warszzyńska i in., 1991). Jako wątek poboczny w tym nurcie należy potraktować oceny walorów przyrodniczych na obszarach chronionych (Ptaszycka-Jackowska, 1974; Bogdanowski, 1981). Analiza treści publikacji naukowych pozwala stwierdzić, że pod względem liczby publikacji przedstawiony nurt był nurtem reprezentowanym przez liczne grono autorów, lecz w XXI w. został praktycznie porzucony. Publikacje mieszczące się w tym nurcie w równej mierze dotyczą zagadnień teoretyczno-metodycznych, jak analiz poszczególnych studiów przypadków. Z nielicznymi wyjątkami (Paszyński, 1980) brak jest natomiast badań porównawczych. Ze względu na aplikacyjny charakter badań, zwłaszcza zaliczonych do drugiego nurtu szczegółowego, można uznać, że prace się w nim mieszczące wyraźnie realizują funkcję praktyczną geografii (por. Parysek, 1990).

Trzeci z głównych nurtów badawczych koncentruje się na **problematyce drugich domów i działek letniskowych jako form zagospodarowania turystycznego**. Początki badań w tym nurcie sięgają lat 70. XX w., kiedy to zainicjował je Stachowski (1974), który zajął się pierwszy w Polsce kwestią tzw. drugich domów. W latach 70. badania prowadził także Groch (1977), w którego kręgu zainteresowań znalazły się letnie domki na Zarabiu będące przykładem budownictwa rekreacyjnego dla mieszkańców Krakowa. W polskich publikacjach drugie domy są bardzo często utożsamiane z działkami letniskowymi, dlatego nierzadko stosuje się zamiennie oba terminy. Szczególnie popularny wymieniony nurt stał się w latach 80. XX w. (Dębski, 1980b; Rogalewska, 1980; Hornung, 1981; Śliwińska-Ładzińska, 1981; Matczak, 1982, 1986a; Henclik, 1983; Legienis, 1985; Kowalczyk, 1986; Liszewski, 1989) i w latach 90. XX w. (Kowalczyk, 1990a, b, 1994; Liszewski,

1991; Matczak, 1995a, b; Gaś, 1997). W XXI w., z różnych względów, spadło zainteresowanie badaniami drugich domów i działek letniskowych – nieliczne prowadzone były w strefach podmiejskich Łodzi (Szkup, 2003) oraz Krakowa (Faracik, 2006). Praktycznie wszystkie badania zakwalifikowane do tego nurtu związane są z lokalizacją oraz fizjonomią drugich domów i domów letniskowych oraz sposobami użytkowania działek letniskowych. Publikacje mieszczące się w tym nurcie w zasadzie nie dotyczą zagadnień teoretyczno-metodycznych, w zdecydowanej większości są analizami poszczególnych studiów przypadków.

Czwarty z wyodrębnionych głównych nurtów badawczych poświęcony jest **zagospodarowaniu turystycznemu całych (lub fragmentów) stref podmiejskich**. Początki badań sięgają lat 60. XX w., ale w odróżnieniu od poprzednich nurtów – prowadzone są także współcześnie. W przypadku tego nurtu ciężko jest wskazać okres szczególnego nasilenia badań. Początkowo badane były formy zagospodarowania turystycznego (głównie bazy noclegowej) najważniejszych ośrodków wypoczynkowo-rekreacyjnych (Kozłowski, 1962; Medwid, 1967; Król, Skolimowska-Król, 1976; Garczarczyk i in., 1980; Stachowski, 1987). Badano m.in. czynniki lokalizacyjne poszczególnych form zagospodarowania oraz ich powiązania, głównie z walorami przyrodniczymi. Z czasem badania zaczęto prowadzić w sposób bardziej kompleksowy – zostały rozszerzone m.in. o badania bazy usługowej i towarzyszącej (Biderman, 1981; Matczak, 1981; Ostrowska, 1993; Szkup, 2003; Faracik, 2006) oraz dostępności komunikacyjnej (Piśkiewicz, 1980; Deja, 1983a; Matczak, 1986b; Faracik, 2000). Publikacje naukowe mieszczące się w tym nurcie nie dotyczą zagadnień teoretyczno-metodycznych. W większości, zwłaszcza te najnowsze, są w miarę kompleksowymi analizami zagospodarowania turystycznego fragmentów stref podmiejskich polskich miast. Patrząc na obecną nazwę dyscypliny¹, można stwierdzić, że nurt ten najbardziej wpisuje się w tę nową nazwę, „łącząc” klasycznie pojmowaną geografę społeczno-ekonomiczną z gospodarką przestrzenną². Badania nie wykraczają poza studium przypadków. Brak jest też analiz porównawczych zagospodarowania turystycznego stref podmiejskich poszczególnych miast.

Kolejnym, piątym wyodrębnionym głównym nurtem są badania nad **funkcją wypoczynkową oraz formami turystyki w miejscowościach podmiejskich**. Nurt ten rozwijał się szczególnie w latach 80. XX w., aczkolwiek jego początki są dużo starsze. W jego ramach można wyróżnić dwa wyraźne nurty szczegółowe. Pierwszy związany jest z *sensu stricte* funkcją wypoczynkową/turystyczną ośrodków podmiejskich (Kosiński, 1981; Matczak, 1981, 1984, 1985, 1987a, 1991a;

¹ Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. 2018 poz. 1818) brzmi ona „geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna”.

² Tak jak ją pojmują geografowie, np. Parysek (2007).

Liszewski, 1987a). Badania prowadzono głównie w oparciu o wskaźniki funkcji turystycznej, takie jak m.in. współczynniki atrakcyjności turystycznej, wielkość bazy noclegowej, wielkość ruchu turystycznego, sposoby zagospodarowania terenu itp. Drugi nurt szczegółowy koncentruje się na analizach uwarunkowań, organizacji oraz rozwoju form turystyki i rekreacji w strefach podmiejskich polskich miast (Rutkowski, 1978; Warszzyńska, 1978; Deja, 1986; Birek, 1996). Prawie wszyscy autorzy podkreślali, że funkcja turystyczna miejscowości podmiejskich uwarunkowana jest walorami przyrodniczymi oraz samym sąsiedztwem wielkiego miasta. Warszzyńska (1978) i Matczak (1982) wskazywali ponadto, że funkcja turystyczna warunkowana jest też czynnikami społeczno-ekonomicznymi oraz politycznymi. Zdecydowana większość badań to studia przypadków, brak jest natomiast badań porównawczych. Ponadto omawiany nurt jest współcześnie licznie reprezentowany także w pracach licencjackich oraz magisterskich.

W opracowaniach naukowych stosunkowo często obecny jest nurt szósty, który obejmuje **użytkowanie stref podmiejskich w celach rekreacyjnych i turystycznych przez mieszkańców dużych miast**. Nurt ten zaczął być szczególnie popularny w ostatniej dekadzie XX w. Badania najczęściej prowadzone były jako studium przypadków w różnych skalach przestrzennych. O ile obejmujące skalę krajową są nieliczne (Dziegieć, Liszewski, 1984), o tyle obejmujące skalę regionalną są już dużo liczniejsze (Kostrzewa, 1991; Matczak, 1996a; Latosińska, 1997; Wiluś, 1997; Włodarczyk, 1999; Szkup, 2003; Faracik, 2006, 2011; Sołtysik, 2013a, b; Liszewski, 2015b; Sołtysik i in., 2016; Zamelska, Kaczor, 2017). Równie mało jest opracowań mieszczących się w skali lokalnej (Makowska-Iskierka, 2015a; Mantey, 2016, 2017). Do wymienionego nurtu zaliczono także opracowania związane z organizacją wypoczynku po pracy (Dziewoński, Tomaszewski, 1965; Friedl, 1965, 1972; Dziewoński, 1970; Szymańska, 1979; Hyrczak, 1980; Szczepańska, 1995). Prawie wszystkie prace zakwalifikowane do tego nurtu to analizy wielkości i rozmieszczenia ruchu turystycznego. Większość dotyczy wyjazdów weekendowych (2–3-dniowych) bądź wyjazdów długich (1–2-tygodniowych). Brak jest natomiast praktycznie badań nad wyjazdami w strefę podmiejską tzw. odwiedzających jednodniowych.

Tematyka siódmego z wyróżnionych głównych nurtów obejmuje **przemiany stref podmiejskich wywołane wskutek rozwoju ruchu turystycznego**. Nurt ten jest jednym z chronologicznie najmłodszych. Zapoczątkowany został na początku lat 80. XX w. i jest współcześnie dość licznie reprezentowany. W ramach nurtu wyszczególnione zostały cztery nurty szczegółowe. Pierwszy z nich dotyczy zmian kierunków rozwoju turystyki w strefach podmiejskich (Faracik, 2007; Poniż, 2010; Sołtysik i in., 2016). Są to zasadniczo prace identyfikujące tzw. stan zastany (obecny) zjawisk turystycznych w strefach podmiejskich lub ich fragmentach oraz wyznaczające kierunki rozwoju i prognozujące przyszłość. Drugi z nurtów szczegółowych dotyczy procesów zachodzących pod wpływem turystyki w stre-

fach podmiejskich polskich miast. Prace prezentują głównie złożoność procesów oraz ich skalę (Olaczek, 1974; Matczak, 1982, 1984, 1985, 1986a, 1987b, 1991b, 1994, 1995b, 1996a, 2001; Dziegieć, Liszewski, 1984; Dziegieć, 1987; Stefański, 1991; Bonisławski, 1995; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 1995a; Liszewski, 1995; Wiluś, 1995; Latosińska, 1998; Włodarczyk, 1999; Szkup, 2003). W ramach trzeciego i czwartego z nurtów szczegółowych mieszczą się badania nad etapami ewolucji przestrzeni turystycznej stref podmiejskich w rozumieniu Liszewskiego (1995). W trzecim nurcie są to analizy poświęcone rozwojowi osadnictwa turystycznego i przestrzeni kolonizacji turystycznej obszarów podmiejskich (Liszewski, 1987b; Stejskał, 1992; Matczak, 1995a; Włodarczyk, 1999; Szkup, 2003). Z kolei w czwartym nurcie są to badania nad przestrzenią urbanizacji turystycznej i urbanizacją turystyczną (Dziegieć, 1987, 1988, 1995; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 1995a, 1998; Włodarczyk, 1999; Makowska-Iskierka, 2004, 2005, 2011, 2015b). Większość badań w tym nurcie prowadzona jest w skali regionalnej i dotyczy albo całych, albo fragmentów stref podmiejskich polskich miast. Prace należy traktować jednak jako poszerzone studia przypadków – wyjątkiem są opracowania Jakóbczyk-Gryszkiewicz (1995a, 1998), będące analizami porównawczymi dla stref podmiejskich Warszawy, Łodzi i Krakowa.

Ostatnim wyodrębnionym głównym nurtem są wyniki badań, w których **strefa podmiejska jest traktowana jako składowa obszar metropolitalnego lub turystycznego regionu metropolitalnego**. Jest to najnowsze współczesne podejście badawcze, w którym za strefę podmiejską przyjmuje się tereny zlokalizowane w strefie zewnętrznej miasta (metropolii), pełniące m.in. funkcje turystyczne i rekreacyjne. Tereny takie są obszarem recepcji turystycznej głównie dla mieszkańców miasta (metropolii), odwiedzających te okolice przeważnie w weekendy, ale także na co dzień i w czasie urlopów (Liszewski, 2005, 2009, 2015b; Napierała, Adamiak, 2013; Makowska-Iskierka, 2015a, 2020). W opracowaniach tych obszar metropolitalny traktowany jest jako suma dwóch składowych: metropolii i zbioru jednostek osadniczych silnie z nim zintegrowanych funkcjonalnie i przestrzennie. Tworzy układ powiązań opartych na przepływach ludzi, dóbr, kapitału i informacji i jest obszarem dyfuzji zjawisk społecznych i gospodarczych (Korcelli, 1974). Wprawdzie zasięg obszaru metropolitalnego nie powinien być utożsamiany ze strefą podmiejską (Markowski, Marszał 2006), jednak w przypadku turystycznego regionu metropolitalnego jego zakres przestrzenny często bywa do niej odnoszony (Faracik, 2006, 2011). Publikacje mieszczące się w tym nurcie, pomimo że często dotyczą zagadnień teoretyczno-metodycznych, w zdecydowanej większości są analizami poszczególnych studiów przypadków.

WYNIKI I DYSKUSJA

Analizując opracowania na temat turystyki w strefie podmiejskiej polskich miast, należy zauważyć, że większość opracowań z tego zakresu pochodzi z lat 60., 70., 80. i pierwszej połowy lat 90. XX w. Zainteresowanie turystyką w strefach podmiejskich w tym okresie było uwarunkowane głównie politycznie i historycznie. Dekady lat 60., 70. i 80. był to bowiem czas, kiedy wszystkie działania władz państwowych były skierowane na sprawy pracowników różnego typu zakładów, co wpływało także na kierunki badań naukowych w różnych ośrodkach akademickich (Faracik, 2006; Makowska-Iskierka, 2020). Badania z owego okresu miały najczęściej charakter interdyscyplinarny, dominowali w nich głównie geografowie.

Zagadnieniami czasu wolnego, oprócz geografów, zajmowali się w różnych okresach również planiści, ekonomiści i socjologowie. Ci ostatni badali czas wolny pod kątem sposobów jego wykorzystania w celach turystycznych przez różne grupy społeczno-zawodowe.

Większość badań dotyczyła zjawisk w strefach podmiejskich największych polskich miast (Łódź, Warszawa, Kraków, Poznań, Wrocław, Trójmiasto, miasta GOP-u), rzadziej w mniejszych ośrodkach miejskich, takich jak np. Białystok, Kielce, Gorzów Wielkopolski, Słupsk, Legnica czy Tarnów (Faracik, 2006).

Przekształcenia ustrojowe i systemowe, które zaszły w Polsce po 1989 r., wymusiły zmiany w kierunkach badań naukowych, w tym w geografii społeczno-ekonomicznej (np. Dutkowski i in., 1999). Owe przemiany znalazły odbicie w badaniach zjawisk turystycznych w strefach podmiejskich polskich miast. Od końca lat 90. zaczynają się pojawiać nowe opracowania naukowe dotyczące głównie zagadnień czasu wolnego, co jest wynikiem przemian w stylu życia Polaków w nowym ustroju i nowych realiach społeczno-ekonomicznych. Funkcja rekreacyjna w strefach podmiejskich jest powoli wypierana na coraz to bardziej odległe tereny od centrum miasta, Wypoczynkowi i rekreacji w strefie podmiejskiej zagraża też urbanizacja (Faracik, 2006; Sołtysik, 2013b; Sołtysik i in., 2016).

W badaniach nad zjawiskami turystycznymi w strefach podmiejskich polskich miast przeważają opracowania metodyczno-teoretyczne, studia przypadków. Rzadsze są prace o charakterze aplikacyjnym. Zmienia się także podejście do strefy podmiejskiej – od pierwszej dekady XXI w. strefę tę traktuje się jako część składową obszaru metropolitalnego lub turystycznego regionu metropolitalnego.

Współczesne badania są wprawdzie mniej intensywne niż w przeszłości (zwłaszcza w stosunku do lat 60., 70. i 80. ubiegłego wieku), lecz są nadal prowadzone w strefach podmiejskich (czy na obszarach metropolitalnych) wielu polskich miast – najbardziej kompleksowe dotyczą stref podmiejskich Łodzi, Krakowa, Wrocławia, Poznania i Warszawy. Najpopularniejszym nurtem badawczym jest problematyka drugich domów i działek lotniskowych jako form zago-

spodarowania turystycznego oraz użytkowania stref podmiejskich w celach rekreacyjnych i turystycznych związana z wykorzystaniem czasu wolnego.

Analiza przedstawionego dorobku badań nad zjawiskami turystycznymi w strefach podmiejskich polskich miast prowadzi do postawienia tezy, że współcześnie zarysowują się dwa najważniejsze wyzwania w zakresie tematyki badań:

Istnieje konieczność realizacji opracowań szczegółowych i kompleksowych (dokładnych badań w poszczególnych strefach) oraz realizacji badań komparatystycznych prowadzonych jednocześnie w kilku/wielu strefach podmiejskich polskich miast (czy na obszarach metropolitalnych) – praktycznie takie kompleksowe badania nie odbywają się. Niewielkim wyjątkiem są badania związane z waloryzacją przyrodniczą środowiska dla potrzeb turystyczno-wypoczynkowych, ale te i tak w XXI w. zostały zmarginalizowane.

Zwiększenie poziomu motoryzacji w Polsce zintensyfikowało wyjazdy jednodniowe o charakterze wypoczynkowym – najczęściej do strefy podmiejskiej. Istnieje zatem potrzeba badań związanych z wypoczynkiem krótkim, jednodniowym, beznoclegowym. Badań tego typu jest, jak na razie, bardzo mało (np. Makowska-Iskierka, 2020).

Przed polską geografą społeczno-ekonomiczną (Maik, 2016; Parysek, 2020), w tym geografą turystyki (Kowalczyk, 2014), rysują się także zagrożenia. W przypadku badań nad turystyką w strefie podmiejskiej polskich miast zdiagnozowano cztery takie szczegółowe zagrożenia:

Pierwsze jest natury metodycznej i wynika z trzech zjawisk: (1) trudności z pozyskiwaniem wiarygodnych danych ilościowych³; (2) zawężeniem pozyskiwania danych jakościowych praktycznie do metody sondażowej; (3) wynikającej z dwóch wymienionych wcześniej zjawisk potrzeby wypracowania lub adaptowania nowych metod i procedur badawczych dopasowanych do aktualnej sytuacji w Polsce.

Drugie zagrożenie dotyczy zbyt małej skali prowadzonych badań: (1) występuje brak analiz realizowanych w skali całego kraju – badania mają najczęściej charakter lokalny/regionalny, częstokroć przyjmując postać studium przypadku; (2) brakuje także badań dużych grup społecznych – zazwyczaj analizy prowadzone są na niewielkich próbach badawczych.

³ Wieloletnia krytyka jakości oraz pełnej wiarygodności oficjalnych polskich danych statystycznych skutkowałą bardzo często koniecznością prowadzenia czasochłonnych oraz pracochłonnych własnych badań terenowych. Działania podjęte przez Główny Urząd Statystyczny w latach 1995–2016 spowodowały zdecydowaną poprawę jakości oraz wiarygodności danych zbieranych i prezentowanych przez tę instytucję. Oficjalne dane statystyczne, dotyczące turystycznych obiektów noclegowych (pomimo niedoskonałości, czyli np. pomijania obiektów noclegowych o liczbie łóżek mniejszej niż 10), pozwalają współcześnie na prowadzenie analiz np. wielkości bazy noclegowej w dużych jednostkach terytorialnych – w skali powiatów czy województw (Szkup, 2020).

Trzecie zagrożenie jest częściowo powiązane z poprzednim. Ponieważ badania są prowadzone w różnych jednostkach, pod różnym kątem oraz w różnym czasie – niemożliwe jest tworzenie uogólnień. Wprawdzie istnieją tego typu opracowania (np. Dziegieć, Liszewski, 1984; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 1995a, b, 1998), lecz najświeższe pochodzą sprzed ponad 20 lat.

Czwarte zagrożenie dotyczy prowadzenia badań i ma charakter uniwersalny, gdyż jest konsekwencją ograniczeń wynikających z ustawodawstwa, np. z RODO, GIODO.

PODSUMOWANIE

Wprawdzie Chojnicki (1996) stwierdził, że uzyskanie niezawisłości przez Polskę oraz rozpoczęcie procesów transformacji dało impuls prorozwojowy dla geografii społeczno-ekonomicznej, lecz zdaniem Kowalczyka (2014) geografia turystyki w Polsce weszła w etap stagnacji. Twierdzenie to jest szczególnie trafne w odniesieniu do badań ruchu turystycznego i jego skutków w strefach podmiejskich polskich miast. Pomimo faktu, że zjawiska turystyczne są nadal badane w wielu aspektach, większość opracowań dotyczących zjawisk z tego zakresu w strefach podmiejskich pochodzi z lat 60., 70. i 80. oraz połowy lat 90. XX w. Współczesne badania mają najczęściej charakter badań jednostkowych (*case study*), prowadzone są w różnych jednostkach badawczych, pod różnym kątem i w różnym czasie. Trudno na ich podstawie dokonywać porównań czy uogólnień. Brak jest badań w skali całego kraju, brak również badań dużych grup społecznych i demograficznych. Przed współczesnymi badaczami zjawisk turystycznych w strefach podmiejskich polskich miast zarysowują się dwa najważniejsze wyzwania: potrzeba badań szczegółowych i porównawczych oraz potrzeba badań związanych z wypoczynkiem krótkim, jednodniowym.

LITERATURA

- Albrecht E. (1969). Próba oceny stopnia atrakcyjności terenu dla potrzeb wypoczynku świątecznego. *Wiadomości Statystyczne*, 8: 24–27.
- Bartkowski T. (1974). O atrakcyjności dla rekreacji środowiska geograficznego w woj. poznańskim. *Kronika Wielkopolski*, 2(3): 71–83.
- Bartkowski T. (1980). Podmiejskie obszary rekreacyjne w ramach ekosystemu miasta na przykładzie ekosystemu aglomeracji Poznania. *Monografie AWF w Poznaniu*, 146: 5–27.
- Biderman E. (1981). Struktura i wykorzystanie bazy noclegowej w obiektach turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych województwa poznańskiego. *Kronika Wielkopolski*, 1: 76–94.
- Biernacki Z. (1979). Opracowanie metodyczne środowiska przyrodniczego w cyklu projektowym zagospodarowania przestrzennego obszarów rekreacyjnych „Świder Bis”

- w woj. stołecznym warszawskim. W. B. Król, A. Suszyna, J. Turyczynowicz (red.), *Zasady kształtowania środowiska przyrodniczego dla potrzeb turystyki*. Warszawa: Towarzystwo Urbanistów Polskich, s. 134–148.
- Birek U. (1996). Przyrodnicze i społeczne uwarunkowania rozwoju rekreacji w strefie podmiejskiej Mińska. *Turyzm*, 6(2): 5–20.
- Bogdanowski J. (1981). System parków krajobrazowych jako podstawa terenów rekreacyjnych woj. krakowskiego. *Zeszyty Naukowe AWF w Krakowie*, 25: 77–80.
- Boniśławski R. (1995). Organizacja turystyki w regionie. W: S. Liszewski (red.), *Studium wiedzy o regionie łódzkim*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, s. 130–133.
- Brzezińska-Wójcik T., Skowronek E., Świeca A., Józwiak M.J. (2014). Stan badań nad turystyką w regionie lubelskim. *Warsztaty z Geografii Turyzmu*, 5: 51–64. <http://doi.org/10.18778/7969-262-0.04>
- Chmielewski J. (1970). Próba określenia modelu wypoczynku na przykładzie rozważań możliwości optymalnego rozwiązania układu przestrzennego Warszawskiego Zespołu Miejskiego. *Problemy Uzdrawiskowe*, 2: 42–55.
- Chojnicki Z. (1985). Orientacje filozoficzno-metodologiczne geografii – ich koncepcje i modele. *Przegląd Geograficzny*, 57(3): 255–281.
- Chojnicki Z. (1996). Geografia społeczno-ekonomiczna wobec transformacji systemowej w Polsce. *Przegląd Geograficzny*, 68(1–2): 19–29.
- Czarnecki J. (1970). Waloryzacja terenów jako podstawa do prac nad strukturą przestrzenno-funkcjonalną w miejscowych planach ogólnych terenów wypoczynku cotygodniowego. *Miasto*, 21(3): 11–15.
- Deja W. (1979). Kryteria wyznaczania obszarów rekreacyjnych w strefie podmiejskiej m. Poznania. *Monografie AWF w Poznaniu*, 118: 53–60.
- Deja W. (1980). Zasady tworzenia terytorialnego systemu rekreacyjnego w ekosferze podmiejskiego obszaru Poznania. *Monografie AWF w Poznaniu*, 146: 51–62.
- Deja W. (1981). Przydatność rekreacyjna lasów obszaru podmiejskiego Poznania. *Miasto*, 6: 14–17.
- Deja W. (1982). Metody wyznaczania podmiejskich regionów rekreacyjnych (na przykładzie Poznania i okolic). *Monografie AWF w Poznaniu*, 201: 93–99.
- Deja W. (1983a). Dostępność komunikacyjna obiektów turystycznych obszaru podmiejskiego Poznania. *Rocznik Naukowy AWF w Poznaniu*, 32: 169–178.
- Deja W. (1983b). Przyrodnicze walory rekreacyjne woj. poznańskiego. *Kronika Wielkopolski*, 2(31): 5–23.
- Deja W. (1984). Przyrodnicze warunki rozwoju rekreacji na obszarach zurbanizowanych w strefie krajobrazu nizinnego (na przykładzie Gniezna i okolic). W: J. Bogucki (red.), *Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju turystycznych form rekreacji*. Warszawa: AWF w Warszawie, s. 117–172.
- Deja W. (1986). Przyrodnicze warunki rekreacji na obszarach zurbanizowanych w strefie krajobrazu nizinnego. *Czasopismo Geograficzne*, 57(4): 509–523.
- Deja W. (1991). Kórnik. W: W. Deja (red.), *Przyrodnicze uwarunkowania aktywności ruchowej w gminach podmiejskich wielkich aglomeracji*. Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie, s. 9–75.
- Dębski J. (1978). Koncepcje kształtowania zespołów rekreacyjnych współczesnych miast w Polsce. *Zeszyty Naukowe AWF w Krakowie*, 16: 194–207.

- Dębski J. (1980a). Zasady organizacji miejskich i podmiejskich obszarów rekreacyjnych. *Monografie AWF w Poznaniu*, 146: 175–194.
- Dębski L.A. (1980b). Budownictwo „drugich domów” – stan obecny i trendy rozwoju (na przykładzie gmin podpoznańskich). *Problemy Turystyki*, 1: 88–103.
- Dobrzyńska T. (1980). Bioklimatyczne wskazania w zagospodarowaniu podmiejskich obszarów rekreacyjnych. *Monografie AWF w Poznaniu*, 146: 97–105.
- Dubaniewicz H. (1977). Ocena środowiska geograficznego woj. łódzkiego dla potrzeb działalności gospodarczej i rekreacji. *Acta Geographica Lodziensia*, 2: 29–37.
- Dubaniewicz H., Maksymiuk Z., Zych S. (1971) Bioklimatyczna bonitacja obszaru województwa łódzkiego dla potrzeb rekreacji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*, 2(43): 3–60.
- Dutkowski M., Michalski T., Sagan I., Stryjakiewicz T. (1999). Polska geografia społeczno-ekonomiczna wobec transformacji, globalizacji i schyłku modernizmu. W: B. Domański, W. Widacki (red.), *Geografia polska u progu trzeciego tysiąclecia*. Kraków: Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 135–150.
- Dziegieć E. (1987). Przemiany osadnictwa wiejskiego pod wpływem turystyki i wypoczynku w świetle literatury. *Acta Universitatis Lodziensis. Turyzm*, 3: 7–31.
- Dziegieć E. (1988). Przemiany osadnictwa wiejskiego pod wpływem rozwoju turystyki. *Acta Universitatis Lodziensis. Turyzm*, 4: 69–93.
- Dziegieć E. (1995). Urbanizacja turystyczna terenów wiejskich w Polsce. *Turyzm*, 5(1): 5–56.
- Dziegieć E., Liszewski S. (1984). Zones suburbaines en tant que terrains de récréation pour les habitants des grandes villes polonaises. *Problemy Turystyki*, 2: 11–21.
- Dziewoński M. (1970). Projektowanie terenów wypoczynkowych na obszarze GOP. *Architektura*, 24(12): 445–447.
- Dziewoński M., Tomaszewski M. (1965). Studium turystyki i wypoczynku w planie generalnym GOP. *Miasto*, 9: 12–16.
- Faracik R. (2000). Dostępność komunikacyjna strefy podmiejskiej Krakowa jako obszaru wypoczynku weekendowego jego mieszkańców. W: J. Wyrzykowski (red.), *Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, s. 177–180.
- Faracik R. (2003). The state of research on tourism and recreation in suburban zones of major Polish cities. *Prace Geograficzne*, 111: 105–127.
- Faracik R. (2006). *Turystyka w strefie podmiejskiej Krakowa*. Kraków: IGiGP UJ.
- Faracik R. (2007). Samorządy lokalne a rozwój turystyki w gminach strefy podmiejskiej Krakowa. *Prace Geograficzne*, 117: 29–41.
- Faracik R. (2011). Turystyka w strefie podmiejskiej Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego. W: M. Durydiwka, K. Duda-Gromada (red.), *Przestrzeń turystyczna. Czynniki, różnorodność, zmiany*. Warszawa: Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, s. 149–156.
- Friedl J. (1965). Problemy rekreacji Okręgu Śląskiego. *Architektura*, 11: 456–460.
- Friedl J. (1972). Wypoczynek w województwie katowickim. *Architektura*, 26(8/9): 281–306.

- Garczarczyk J., Mocek M., Żupalska Z. (1980). Stan, struktura i wykorzystanie bazy turystycznej w województwie poznańskim. *Poznańskie Roczniki Ekonomiczne*, 29: 129–142.
- Gaś M. (1997). Drugie domy jako element zagospodarowania turystycznego wsi w strefie podmiejskiej Krakowa. *Folia Geographica. Geographica-Oeconomica*, 29–30: 91–108.
- Groch J. (1977). Letnie domki na Zarabiu jako przykład budownictwa rekreacyjnego dla mieszkańców Krakowa. *Folia Geographica. Series Geographica-Oeconomica*, 10: 131–139.
- Guzik H. (1993). Klasyfikacja gmin województwa krakowskiego pod względem atrakcyjności turystycznej. *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, 395: 75–87.
- Heaton J. (2008). Secondary analysis of qualitative data: an overview. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, 33(3): 33–45.
- Henclik Z. (1983). Budownictwo letniskowe w aglomeracjach miejskich w Polsce. *Biuletyn IKŚ*, 10(5/6): 24–28.
- Hornung M. (1981). Rola drugich domów w zaspokajaniu potrzeb wypoczynkowych wybranych grup społeczno-zawodowych miasta Krakowa. *Zeszyty Naukowe AWF w Krakowie*, 25: 102–107.
- Hyczak Z. (1980). Stan terenów wypoczynku bliskiego w województwie katowickim. *Studia nad Ekonomiką Regionu*, 10: 271–297.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J. (1995a). Procesy zachodzące w strefach podmiejskich dużych miast. Przykład strefy podmiejskiej Warszawy, Łodzi i Krakowa. *Folia Geographica*, 20: 221–229.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J. (1995b). Wybrane aspekty rozwoju funkcji wypoczynkowej w strefach podmiejskich trzech największych miast Polski: Warszawy, Łodzi i Krakowa. *Turyzm*, 5(1): 67–78.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J. (1998). *Przeobrażenia stref podmiejskich dużych miast. Studium porównawcze strefy podmiejskiej Warszawy, Łodzi i Krakowa*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Johnston M.P. (2014). Secondary Data Analysis: A Method of which the Time Has Come. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 3(3): 619–626.
- Korcelli P. (1974). *Teoria rozwoju struktury przestrzennej miast*. Warszawa: PWN.
- Korowicki A. (1984). *Zaplecze turystyczne Trójmiasta (próba delimitacji)*. Maszynopis pracy doktorskiej. Gdynia: Uniwersytet Gdański.
- Kosiński W. (1981). *Organizacja przestrzenna wypoczynku weekendowego*. Warszawa: PWN.
- Kostrzewa J. (1991). Wyjazdy wycieczkowe mieszkańców Łodzi jako forma wypoczynku poznawczego. *Turyzm*, 1(2): 33–54.
- Kowalczyk A. (1986). Second homes ownership in the urban environment. The case of Warsaw. *Miscellanea Geographica*, 2: 215–221.
- Kowalczyk A. (1990a). Geograficzne uwarunkowania lokalizacji drugich domów w strefie podmiejskiej Warszawy. W: *Problemy ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego na obszarach zurbanizowanych. Cz II CPBP 05.10, Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego*. Warszawa: SGGW-AR, s. 116–121.
- Kowalczyk A. (1990b). Second homes and functional changes in the suburban zone of Warsaw. *Miscellanea Geographica*, 4: 197–204.

- Kowalczyk A. (1993). Modele lokalizacji wypoczynku podmiejskiego i próba ich zastosowania dla Warszawy. W: D. Jędrzejczyk, W. Kusiński (red.), *Studia z historii i metodologii geografii ekonomicznej*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, s. 87–107.
- Kowalczyk A. (1994). *Geograficzno-społeczne problemy zjawiska „drugich domów”*. Warszawa: Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytet Warszawski.
- Kowalczyk A. (2014). Przeszość, teraźniejszość i przyszłość badań geograficznych nad turystyką. Osobiste refleksje metodologiczno-metodyczne dotyczące badań prowadzonych w Polsce. *Warsztaty z Geografii Turyzmu*, 5: 19–38. <http://doi.org/10.18778/7969-262-0.02>
- Kozłowski K. (1962). Ośrodek wypoczynku świątecznego w Zalesiu Górnym. *Architektura*, 4: 131–136.
- Król B. (1975). Zasady organizacji wypoczynku podmiejskiego mieszkańców dużego miasta na przykładzie aglomeracji warszawskiej. *Ruch Turystyczny*, 1: 31–55.
- Król B. (1981) Funkcje, program oraz zasady kształtowania struktury przestrzennej rekreacji na obszarach podmiejskich. W: J. Turczynowicz, B. Król (red.), *Problemy zagospodarowania rekreacyjnego i uzdrowiskowego gmin*. Warszawa: Towarzystwo Urbanistów Polskich, s. 32–63.
- Król B. (1985). Porównanie funkcjonalno-przestrzenne rozwiązań wypoczynku weekendowego w wybranych aglomeracjach Europy w latach siedemdziesiątych. *Problemy Turystyki*, 3: 83–103.
- Król B., Skolimowska-Król M. (1976). *Przywodne ośrodki wypoczynkowo-rekreacyjne dla mieszkańców w regionie Warszawy*. Warszawa: TERN.
- Król B., Włodarska B. (1974). *Wybrane zabezpieczenia warunków obsługi mieszkańców m. st. Warszawy wypoczywających na obszarze regionu warszawskiego w latach 1976–1980*. Warszawa: TERN.
- Kuczyński J. (1976). Próba wyznaczenia strefy podmiejskiej dla turystyki świątecznej dużych miast. *Zeszyty Naukowe AE w Poznaniu*, 1(68): 21–34.
- Latosińska J. (1998). Przestrzeń turystyczna łodzian, *Turyzm*, 8(2): 5–26.
- Legienis H. (1985). Budownictwo lotniskowe. *Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki*, 4: 21–26.
- Liszewski S. (1987a). Strefa podmiejska jako przedmiot badań geograficznych. Próba syntezy. *Przegląd Geograficzny*, 59(1/2): 65–79.
- Liszewski S. (1987b). Geneza i rozwój osadnictwa wypoczynkowego w otoczeniu Łodzi. *Acta Universitatis Lodziensis. Turyzm*, 3: 33–54.
- Liszewski S. (1989). Klasyfikacja i typologia osadnictwa turystycznego. Założenia teoretyczne. W: *Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego. Wyniki prac z lat 1986–1987*. Warszawa: Instytut Turystyki, s. 93–103.
- Liszewski S. (1991). Osadnictwo turystyczne. *Problemy Turystyki*, 1/2: 65–74.
- Liszewski S. (1995). Przestrzeń turystyczna. *Turyzm*, 5(2): 87–102.
- Liszewski S. (2005). Metropolitalny region turystyczno-wypoczynkowy. Przykład miasta Łodzi. *Turyzm*, 15(1/2): 121–138.
- Liszewski S. (2009). Przestrzeń turystyczna Polski. Koncepcja regionalizacji turystycznej. *Folia Turistica*, 21: 17–30.
- Liszewski S. (2015a). Rozwój badań geograficznych nad turystyką w Polsce w świetle problematyki prac doktorskich i habilitacyjnych oraz artykułów opublikowanych w la-

- tach 1985–2014 w czasopiśmie naukowym „Turyzm”. W: Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom XIV – Rozwój badań geograficznych nad turystyką*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 55–74.
- Liszewski S. (2015b). Tourism Studies on Łódź and Its Metropolitan Area. *Tourism/Turizm*, 25(2): 11–19.
- Long-Suthehall T., Sque M., Addington-Hall J. (2010). Secondary analysis of qualitative data: a valuable method for exploring sensitive issues with an elusive population? *Journal of Research in Nursing*, 16(4): 335–344. <https://doi.org/10.1177/1744987110381553>
- Maik W. (2016). Geografia człowieka – tożsamość dyscypliny oraz jej stan i perspektywy rozwojowe w Polsce. W: A. Suliborski (red.), *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.)*. Dyskusja międzykoleniowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 28–38.
- Makowska-Iskierka M. (2004). Przemiany funkcji turystyczno-wypoczynkowej. Przykład miasta-ogrodu Sokolniki. *Turizm*, 14(2): 25–40.
- Makowska-Iskierka M. (2005). Wybrane skutki procesów urbanizacyjnych w miejscowościach turystyczno-wypoczynkowych strefy podmiejskiej Łodzi. W: P. Lorens (red.), *Problem suburbanizacji*. Warszawa: Urbanista, s. 173–180.
- Makowska-Iskierka M. (2011). *Procesy urbanizacyjne na terenach turystyczno-wypoczynkowych strefy podmiejskiej Łodzi*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Makowska-Iskierka M. (2015a). Turystyka w regionie (obszarze) metropolitalnym. Porównanie Łodzi i Krakowa. *Biuletyn KPZK PAN*, 259: 213–231.
- Makowska-Iskierka M. (2015b). Udział łódzian w procesie urbanizacji turystycznej w strefie podmiejskiej Łodzi. *Turizm/Tourism*, 25(2): 145–156.
- Makowska-Iskierka M. (2020). Suburban zones as recreation and tourism reception areas for inhabitants of Polish metropolises. *Studia Periegetica*, 29(1): 51–72. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.1218>
- Mantey D. (2016). Rekreacja w strefie podmiejskiej na przykładzie podwarszawskiej gminy Piaseczno (raport z badań). *Mazowsze Studia Regionalne*, 18: 163–177. <https://doi.org/10.21858/msr.18.12>
- Mantey D. (2017). Strefa podmiejska jako przestrzeń rekreacji i turystyki z perspektywy mieszkańców dwóch warszawskich osiedli: Bródna i miasteczka Wilanów. *Prace i Studia Geograficzne*, 62(1): 99–117.
- Markowski T., Marszał T. (2006). *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: problemy i pojęcia podstawowe*. Warszawa: KPZK PAN.
- Matczak A. (1981). Tereny wypoczynkowe w strefie podmiejskiej Łodzi. *Miasto*, 31(6): 9–14.
- Matczak A. (1982). *Funkcja wypoczynkowa strefy podmiejskiej Łodzi*. Maszynopis rozprawy doktorskiej. Łódź: Uniwersytet Łódzki.
- Matczak A. (1984). Próba wykorzystania analizy morfologicznej do określenia funkcji wypoczynkowej osiedli w strefie podmiejskiej Łodzi. *Problemy Turystyki*, 2: 93–97.
- Matczak A. (1985). Funkcja wypoczynkowa strefy podmiejskiej Łodzi. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 5: 299–312.
- Matczak A. (1986a). Budownictwo lotniskowe w strefie podmiejskiej Łodzi. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 7: 137–166.

- Matczak A. (1986b). Dostępność komunikacyjna terenów wypoczynkowych w strefie podmiejskiej Łodzi. *Przegląd Ekonomiczno-Społeczny Miasta Łodzi*, 9: 113–125.
- Matczak A. (1986c). Przyrodnicze podstawy organizacji wypoczynku w strefie podmiejskiej Łodzi. *Acta Universitatis Lodziensis. Turyzm*, 2: 25–45.
- Matczak A. (1987a). Próba określenia funkcji wypoczynkowej osiedli podmiejskich na przykładzie Kolumny. *Acta Universitatis Lodziensis. Turyzm*, 3: 55–85.
- Matczak A. (1987b). Ruch wypoczynkowy w strefie podmiejskiej Łodzi. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 8: 21–39.
- Matczak A. (1988). Chłonność naturalna środowiska przyrodniczego w strefie podmiejskiej Łodzi. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 9: 143–153.
- Matczak A. (1991a). Funkcja wypoczynkowa osiedli podłódzkich w świetle badań użytkowania ziemi. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 13: 129–140.
- Matczak A. (1991b). Przemiany przestrzenne wsi położonych w strefie podmiejskiej Łodzi na przykładzie rejonu Grotnik. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 14: 33–46.
- Matczak A. (1994). Rola turystyki i wypoczynku w integracji i rozwoju regionu łódzkiego. W: A. Matczak (red.), *Studium wiedzy o regionie łódzkim. Wybrane problemy*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, s. 161–188.
- Matczak A. (1995a). Kolonizacja turystyczna strefy podmiejskiej Łodzi. *Kronika Miasta Łodzi*, 1/95: 108–119.
- Matczak A. (1995b). Preferencje kierunkowe w lokalizacji drugich domów w łódzkiej aglomeracji miejskiej. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 20: 231–237.
- Matczak A. (1996a). Turystyka i wypoczynek w łódzkim regionie miejskim. W: W. Michalski (red.), *Transformacja społeczno-gospodarcza Łodzi na tle regionu*. Łódź: Centralny Urząd Planowania – Biuro Planowania Regionalnego w Łodzi, Polskie Towarzystwo Geograficzne – Oddział w Łodzi, s. 99–109.
- Matczak A. (1996b). Związki przestrzenne w zakresie wypoczynku w łódzkim regionie miejskim. W: E. Jakubowicz, J. Łoboda (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 265–276.
- Matczak A. (2001). Turystyka. W: S. Liszewski (red.), *Zarys monografii województwa łódzkiego*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, s. 369–395.
- Medwid R. (1967). Trzy ośrodki wypoczynkowe nad Zalewem Zegrzyńskim. *Architektura*, 7(67): 265–271.
- Napierała T., Adamiak M. (2013). Przestrzenne zróżnicowanie cen usług noclegowych w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym. *Prace Geograficzne*, 134: 37–50.
- Olaczek R. (1974). Rejony turystyczne województwa łódzkiego na tle zasobności terenu w walory turystyczne. *Region Łódzki. Studia i Materiały*, 4: 121–142.
- Ostrowska B. (1993). Baza noclegowa a rozwój turystyki w województwie krakowskim w latach 1987–1990. *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, 395: 89–99.
- Ostrowska B., Guzik H. (1993). Uwarunkowania rozwoju turystyki w gminach województwa krakowskiego. *Problemy Turystyki*, 16(4): 45–54.
- Parysek J.J. (1990). Czy i jak geografia pełni funkcje praktyczne – dwugłos nauki i praktyki. *Przegląd Geograficzny*, 62(1/2): 3–21.

- Parysek J.J. (2007). *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Parysek J.J. (2020). Polska geografia społeczno-ekonomiczna (i gospodarka przestrzenna) w okresie przełomu. Kilka wybranych refleksji. *Prace i Studia Geograficzne*, 65(2): 33–56.
- Paszyński J. (1980). Mapa topoklimatyczna jako podstawa wydzielania podmiejskich obszarów rekreacyjnych. *Monografie AWF w Poznaniu*, 146: 107–114.
- Piśkiewicz E. (1980). Dostępność obszarów wypoczynku świątecznego w rejonie Krakowa obsługiwanych przez środki komunikacji zbiorowej. *Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki*, 4: 11–18.
- Poniży L. (2010). Próba wyznaczenia kierunków zmian w zasobach terenów rekreacyjnych strefy podmiejskiej na przykładzie gminy Kórnik. *Turyzm*, 20(2): 57–62.
- Proczkowska A. (1980). Czy ośrodki wypoczynku świątecznego...? *Problemy Turystyki*, 8: 107–112.
- Ptaszycka A. (1964). Przestrzenna organizacja wypoczynku świątecznego w zapleczu wielkiego miasta. W: E. Mój, S. Pietraszek, A. Ptaszycka (red.), *Zagadnienia planowania i realizacji urzędzeń turystyczno-wypoczynkowych*. Warszawa: Stowarzyszenie Architektów Polskich, s. 69–73.
- Ptaszycka-Jackowska D. (1974). Walory turystyczne rezerwatów przyrody w regionie krakowskim. *Folia Geographica. Geographica-Oeconomica*, 17: 127–144.
- Ptaszycka-Jackowska D. (1990). *Wypoczynek codzienny i cotygodniowy w planach zagospodarowania przestrzennego miast średniej wielkości. Materiały do projektowania opracowania w ramach CPBR 13.1 „Poprawa funkcjonowania gospodarki miejskiej”*. Kraków: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej.
- Rogalewska B. (1980). O strukturze przestrzennej budownictwa letniskowego w Polsce. *Przegląd Geograficzny*, 52(3): 575–581.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. 2018 poz. 1818).
- Rutkowski S. (1978). *Planowanie przestrzenne obszarów wypoczynkowych w strefie dużych miast*. Warszawa: PWN.
- Sokół-Aulich L. (1979). Wybrane problemy zagospodarowania przestrzennego na potrzeby wypoczynku świątecznego. *Problemy Turystyki*, 3(5): 116–119.
- Sołtysik M. (2013a). Segmentacja i ocena oferty turystyczno-rekreacyjnej ośrodków wypoczynku weekendowego strefy podmiejskiej Wrocławia. *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, 41: 86–97.
- Sołtysik M. (2013b). *Uwarunkowania i modele międzysektorowej polityki turystycznej w podmiejskich gminach Legnicy i Wrocławia*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu.
- Sołtysik M., Cieplik J., Markiewicz-Patkowska J., Oleśniewicz P. (2016). Kierunki rozwoju turystyki na obszarach podmiejskich w ocenie jej organizatorów oraz uczestników (na przykładzie gmin dolnośląskich). *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 3(35): 173–183.
- Stachowski J. (1974). Drugie domy. *Miasto*, 24(12): 37–39.
- Stachowski J. (1987). Modele lokalizacji zagospodarowania turystycznego i turystyki. *Acta Universitatis Lodziensis. Turyzm*, 3: 103–118.

- Stefański K. (1991). Miasta-ogrody i kolonie letniskowe w strefie podmiejskiej aglomeracji łódzkiej w latach 1925–1939. Zamierzenia i realizacja na wybranych przykładach: Łagiewniki, Grotniki, Sokolniki. *Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej. Budownictwo*, 42: 110–129.
- Stejskał J. (1992). Podmiejskie rezydencje burżuazji łódzkiej i ich funkcje dawniej i obecnie. *Turyzm*, 2: 25–44.
- Suboczowa M. (1977). Podstawy do próby rozkładu przestrzennego wypoczynku świątecznego. W: *Wykorzystanie turystyczne obszaru Polski w stanie istniejącym w układzie rodzajowym. Wypoczynek świąteczny*. Katowice–Wrocław: Instytut Turystyki (maszynopis).
- Szczeпаńska J. (1995). Rekreatywne funkcje wsi w obrzeżu GOP. W: Z.J. Kamiński (red.), *Urbanizacja wsi w obrzeżach miejsko-wiejskich. Konferencja naukowa Katowice, 19–20 X 1995*. Katowice: Politechnika Gliwicka Katedra Planowania Przestrzennego i Urbanistyki, Uniwersytet Śląski w Katowicach Katedra Geografii Ekonomicznej, s. 239–247.
- Szczęсна K., Bogdański J. (1981) Zasady kwalifikacji terenów dla potrzeb rekreacji na wybranych przykładach: gmina Wyszogród-Czerwińsk, Warszawski Zespół Wypoczynku Nadwodnego „Świder Bis”. W: J. Turczynowicz, B. Król (red.), *Problemy zagospodarowania rekreacyjnego i uzdrowiskowego gmin*. Warszawa: Towarzystwo Urbanistów Polskich, s. 106–115.
- Szkup R. (2003). *Kształtowanie podmiejskiej przestrzeni wypoczynkowej. Przykład zachodniego sektora strefy podmiejskiej Łodzi*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Szkup R. (red.). (2020). *Turystyczna baza noclegowa województwa łódzkiego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Szuskiewicz J., Henclik Z., Kasperski B. (1965). *Zasady planowania wypoczynku cotygodniowego w strefie podmiejskiej dużych i średnich miast*. Warszawa: Instytut Urbanistyki i Architektury.
- Szymańska E. (1979). Możliwości rozwoju rekreacji masowej w rejonach wypoczynkowych GOP. W: A. Niezabitowski (red.), *Modelowe formy zagospodarowania przestrzennego Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 49–73.
- Śliwińska-Ładzińska W. (1981). *Urbanistyczne problemy domów wakacyjnych w Polsce*. Warszawa: Instytut Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej.
- Tomaszewski M. (1968). Ośrodki wypoczynku podmiejskiego na terenach wyrobisk piaskowych. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*, 2: 107–115.
- Warszyńska J. (1974). Ocena zasobów środowiska naturalnego dla potrzeb turystyki (na przykładzie woj. krakowskiego). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Geograficzne*, 36. *Prace Instytutu Geograficznego*, 58: 5–135.
- Warszyńska J. (1978). Miejskie województwo krakowskie jako zaplecze rekreacyjne Krakowa. *Folia Geographica. Geographica-Oeconomica*, 11: 87–105.
- Warszyńska J. (1989). Eine Modellmethode zur Bewertung der Umwelt für Erholungszwecke (am Beispiel der Vorstadtzone Krakaus). *Bochumer Geographische Arbeiten*, 51: 99–112.

- Warszyńska J., Strakłowa B., Oleckai Z., Birek U., Kowanetz L., Zwijacz U. (1991). *Dobczyce*. W: W. Deja (red.), *Przyrodnicze uwarunkowania aktywności ruchowej w gminach podmiejskich wielkich aglomeracji*. Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie, s. 143–192.
- Wiluś R. (1995). Ruch turystyczny w Polsce środkowej. W: S. Liszewski (red.), *Studium wiedzy o regionie łódzkim. Rozwój turystyki w regionie łódzkim*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, s. 97–120.
- Wiluś R. (1997). *Rozwój funkcji turystycznej w dolinie rzeki Warty na odcinku od Działoszyna do Uniejowa*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Włodarczyk B. (1999). *Przemiany form aktywności turystycznej. Przykład krawędzi Wyżyny Łódzkiej*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Wysocka E. (1970). Problemy typowania, ochrony i planowania zagospodarowania obszarów przeznaczonych na cele odnowy sił człowieka w aglomeracjach miejskich np. Warszawskiego Zespołu Miejskiego. *Problemy Uzdrawiskowe*, 2: 101–136.
- Wysocka E. (1974). *Modele zespołów rekreacyjnych. Model wypoczynku po pracy i nauce*. Warszawa: IWCRZZ.
- Zajadacz A.M. (2015). Zarys historii badań z zakresu krajoznawstwa, turystyki i rekreacji w poznańskim ośrodku geograficznym. W: Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom XIV – Rozwój badań geograficznych nad turystyką*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 23–35.
- Zamelska M., Kaczor B. (2017). Social and Geographical Conditions Influencing Tourist and Recreational Migrations of Inhabitants of the Poznań Metropolis. *Studia Periegetica*, 20(4): 87–109.
- Zątek W. (1980). Ekologiczne podstawy wyznaczania terenów rekreacyjnych w strefie podmiejskiej – na tle krajowego systemu ochrony. *Monografie AWF w Poznaniu*, 146: 63–71.